

ДАННЫЕ ОБ АВТОРАХ

Милош Диана Викторовна, магистрант Института магистерской подготовки
e-mail: diana.milosh@mail.ru
Герасенко Владимир Петрович, доктор экономических наук, профессор
Белорусский государственный экономический университет
e-mail: gerasenko_v@mail.ru

ДАНИ ПРО АВТОРІВ

Мілош Діана Вікторівна, магістрант Інституту магістерської підготовки
e-mail: diana.milosh@mail.ru
Герасенко Володимир Петрович, доктор економічних наук, професор
Білоруський державний економічний університет
e-mail: gerasenko_v@mail.ru

DATA ABOUT THE AUTHORS

Milos Diana, master student of Institute of Masters Programs
e-mail: diana.milosh@mail.ru
Gerasenko Vladimir, Doctor of Economics, Professor
Belarusian State Economic University
e-mail: gerasenko_v@mail.ru

Подано до редакції 13.01.2020
Прийнято до друку 07.02.2020

УДК 377.35

<https://doi.org/10.31470/2306-546X-2020-44-63-73>

**ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРОФЕСІЙНИХ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ)
ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ**

**Горошкова Л. А.,
Харагірло В. Є.,
Хлобистов Є. В.**

Актуальність теми дослідження. Розвиток економіки провідних країн світу свідчить про те, що на сьогодні відбувся перехід від індустріальної стадії розвитку до постіндустріальної економіки, яку називають також інноваційною економікою, економікою знань і т. ін. За таких умов особливої уваги потребує аналіз проблем освітньої галузі в умовах реформування, як складової сталого розвитку будь-якого суспільства.

Постановка проблеми. Основою національного багатства, його найціннішим ресурсом стає не природний та відтворюваний капітал, а людський та інтелектуальний капітали, оскільки саме рівень його розвитку і визначає темп економічного зростання сучасного суспільства. На сьогодні, в умовах реформування освітньої галузі, на особливу увагу потребує вирішення проблеми невідповідності пропозиції на ринку праці та попиту на трудові ресурси певних професій, кваліфікації та освітнього рівня підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвий внесок в розгляд проблем розвитку людського капіталу внесли Богиня Д. П., Вовканич С. Й., Геєць В. М., Голубець М. А., Гришньова О. А., Долішній М. І., Злупка С. М., Канигіна Ю. М., Колот А. М., Кузьмін О. Є., Мочерний С. В., Федулова Л. І., Хміль Ф. І. [2-5] та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Питання управління сталим розвитком країни невід'ємно пов'язане із процесом реформування освітньої галузі країни, тому пошук ефективних механізмів проведення реформ потребує особливої уваги та поглиблених як теоретичних, так і практичних досліджень. Отже існує потреба у проведенні дослідження потенціалу такого сегменту ринку освітніх послуг для закладів вищої освіти, як перепідготовка та підвищення кваліфікації викладачів закладів професійної (професійно - технічної) освіти в Україні.

Постановка завдання, мети дослідження. Метою дослідження є оцінка потенціалу та можливостей розширення сегменту ринку освітніх послуг закладів вищої освіти щодо перепідготовки та підвищення кваліфікації викладачів професійних (професійно-технічних) освітніх закладів.

Метод та методологія проведення дослідження. У процесі проведення дослідження використані загальнонаукові (аналіз та синтез, індукція та дедукція, аналітичне групування) та спеціальні (абстрагування, моделювання і т.ін.) методи вивчення економічних явищ і процесів.

Викладення основного матеріалу (результати роботи). В роботі проведений аналіз перспектив та можливостей розвитку сегмента ринку освітніх послуг закладів вищої освіти щодо перепідготовки та підвищення кваліфікації викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

Аналізом ринку праці України встановлено наявність невідповідності попиту та пропозиції на трудові ресурси певних професій та кваліфікації, що підтверджує необхідність вирішення проблем, пов'язаних з необхідністю подолання диспропорцій.

Доведено, що для вирішення завдань реформування системи освіти щодо підвищення її якості та конкурентоспроможності, існує необхідність оптимізації системи підготовки та перепідготовки педагогічної кадрів для професійної (професійно-технічної) освіти. Встановлено що, успіх реформ у системі професійної (професійно-технічної) освіти можливо забезпечити шляхом більш активного залучення до процесу перепідготовки та підвищення кваліфікації викладачів закладів вищої освіти.

З метою визначення потенціалу зазначеного сегмента ринку освітніх послуг для закладів вищої освіти, проведений аналіз показників освітньої діяльності у системі професійно-технічної освіти України.

Встановлено, що впродовж 1991–2018 років відбувалось скорочення як кількості професійно-технічних закладів освіти, так і контингенту осіб, які там навчаються. Доведено, що дефіцит кваліфікованих робітників є наслідком того, що за роки незалежності кількість професійно-технічних навчальних закладів зменшилася на 40%, а кількість підготовлених робітників – зменшилася більш ніж наполовину.

Проведеним аналізом взаємозв'язку між чисельністю закладів професійної(професійно-технічної) освіти, кількістю учнів й слухачів в них та кількістю педагогічного персоналу свідчить про зниження усіх перерахованих показників.

Проведений аналіз динаміки показників рівня фінансування освіти загалом та професійно-технічної зокрема та співставлення зазначених показників в Україні та економічно розвинених країнах світу. Доведено необхідність збільшення обсягів фінансування до рівня економічно розвинених країн з метою забезпечення ефективності розпочатих реформ.

Висновки. В роботі проведений аналіз перспектив та можливостей розвитку сегмента ринку освітніх послуг закладів вищої освіти щодо перепідготовки та підвищення кваліфікації викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

Аналізом ринку праці України встановлено наявність невідповідності попиту та пропозиції на трудові ресурси певних професій та кваліфікації. Доведено, що для вирішення завдань реформування системи освіти щодо підвищення її якості та конкурентоспроможності, існує необхідність оптимізації системи підготовки та перепідготовки педагогічної кадрів для професійно-технічної освіти залученням викладачів закладів вищої освіти.

З метою визначення потенціалу зазначеного сегмента ринку освітніх послуг для закладів вищої освіти, проведений аналіз показників освітньої діяльності у системі професійної (професійно-технічної) освіти в Україні.

За результатами аналізу динаміки показників рівня фінансування освіти загалом та професійно-технічної зокрема доведена необхідність спрощення ліцензування надання послуг з перекваліфікації та підвищення кваліфікації, залучення до фінансування цих послуг недержавних джерел (зокрема, з боку роботодавців та інвесторів), створення мобільних інституцій з можливістю отримання освітніх послуг в межах дистанційної освіти, використання інтернет-технологій, надання освітніх послуг за місцем реалізації набутих компетенцій та поглиблення клієнт-орієнтованих підходів до змісту та форми надання відповідних послуг. Саме це дозволить забезпечити з різних джерел (переважно, не державних) збільшення обсягів фінансування до рівня економічно розвинених країн з метою забезпечення ефективності розпочатих реформ.

Ключові слова: освітня галузь, професійна (професійно-технічна) освіта, підготовка та підвищення кваліфікації, заклади вищої освіти.

ПОТЕНЦИАЛ РАЗВИТИЯ РЫНКА ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ (ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКИХ) ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ В УКРАИНЕ

Горошкова Л. А.,
Харагирло В. Е.,
Хлобыстов Е. В.

Актуальность темы исследования. Развитие экономики ведущих стран мира свидетельствует о том, что сегодня произошел переход от индустриальной стадии развития к постиндустриальной экономике, которую называют также инновационной экономикой, экономикой знаний и т. д. В таких условиях особого внимания требует анализ проблем образования в условиях реформирования, как составляющей устойчивого развития любого общества.

Постановка проблемы. Основой национального богатства, его ценным ресурсом становится не природный и воспроизводимый капитал, а человеческий и интеллектуальный капиталы, поскольку именно уровень его развития и определяет темп экономического роста современного общества. Сегодня, в условиях реформирования образования, особого внимания требует решение проблемы несоответствия предложения на рынке труда и спроса на трудовые ресурсы определенных профессий, квалификации и образовательного уровня подготовки.

Анализ последних исследований и публикаций. Существенный вклад в рассмотрение проблем развития человеческого капитала внесли Богиня Д. П., Вовканич С. И., Геец В. М., Голубец М. А.,

Гришневa А. А., Долишний М. И., Злупко С. М., Каньгина Ю. М., Колот А. М., Кузьмин А. Е., Мочерный С. В., Федулова Л. И., Хмель Ф. И. [2-5] и др.

Выделение неисследованных частей общей проблемы. Вопросы управления устойчивым развитием страны неразрывно связано с процессом реформирования образования страны, поэтому поиск эффективных механизмов проведения реформ требует особого внимания и углубленных как теоретических, так и практических исследований. Следовательно, существует необходимость в проведении исследования потенциала такого сегмента рынка образовательных услуг для учреждений высшего образования, как переподготовка и повышение квалификации преподавателей учреждений профессионального (профессионально-технического) образования в Украине.

Постановка задачи, цели исследования. Целью исследования является оценка потенциала и возможностей расширения сегмента рынка образовательных услуг высших учебных заведений по переподготовке и повышению квалификации преподавателей профессиональных (профессионально-технических) образовательных учреждений.

Метод и методология проведения исследования. В процессе проведения исследования использованы общенаучные (анализ и синтез, индукция и дедукция, аналитическое группировки) и специальные (абстрагирование, моделирование и т.д.) методы изучения экономических явлений и процессов.

Изложение основного материала (результаты работы). В работе проведен анализ перспектив и возможностей развития сегмента рынка образовательных услуг высших учебных заведений по переподготовке и повышению квалификации преподавателей учреждений профессионального (профессионально-технического) образования.

Анализом рынка труда Украины установлено наличие несоответствия спроса и предложения на трудовые ресурсы определенных профессий и квалификации, что подтверждает необходимость решения проблем, связанных с необходимостью преодоления диспропорций.

Доказано, что для решения задач реформирования системы образования по повышению ее качества и конкурентоспособности, существует необходимость оптимизации системы подготовки и переподготовки педагогических кадров для профессиональной (профессионально-технического) образования. Установлено, что, успех реформ в системе профессиональной (профессионально-технического) образования можно обеспечить путем более активного вовлечения в процесс переподготовки и повышения квалификации преподавателей высших учебных заведений.

С целью определения потенциала указанного сегмента рынка образовательных услуг для учреждений высшего образования, проведен анализ показателей образовательной деятельности в системе профессионально-технического образования Украины.

Установлено, что в течение 1991–2018 годов происходило сокращение как количества профессионально-технических учебных заведений, так и контингента лиц, которые там учатся. Доказано, что дефицит квалифицированных рабочих является следствием того, что за годы независимости количество профессионально-технических учебных заведений уменьшилось на 40%, а количество подготовленных рабочих – уменьшилась более чем наполовину.

Проведенным анализом взаимосвязи между численностью учреждений профессионального (профессионально-технического) образования, количеством учеников и слушателей в них и количеством педагогического персонала свидетельствует о снижении всех перечисленных показателей.

Проведен анализ динамики показателей уровня финансирования образования в целом и профессионально-технического в частности и сопоставление указанных показателей в Украине и экономически развитых странах мира. Доказана необходимость увеличения объемов финансирования до уровня экономически развитых стран с целью обеспечения эффективности начатых реформ.

Выводы. В работе проведен анализ перспектив и возможностей развития сегмента рынка образовательных услуг высших учебных заведений по переподготовке и повышению квалификации преподавателей учреждений профессионального (профессионально-технического) образования. Анализом рынка труда Украины установлено наличие несоответствия спроса и предложения на трудовые ресурсы определенных профессий и квалификации. Доказано, что для решения задач реформирования системы образования по повышению ее качества и конкурентоспособности, существует необходимость оптимизации системы подготовки и переподготовки педагогических кадров для профессионально-технического образования привлечением преподавателей высших учебных заведений.

С целью определения потенциала указанного сегмента рынка образовательных услуг для учреждений высшего образования, проведен анализ показателей образовательной деятельности в системе профессионально-технического (профессионально-технического) образования в Украине.

По результатам анализа динамики показателей уровня финансирования образования в целом и профессионально-технического в частности, доказана необходимость упрощения лицензирования предоставления услуг по перекавалификации и повышению квалификации, привлечения к финансированию этих услуг негосударственных источников (в частности, со стороны работодателей и инвесторов), создания мобильных институтов с возможностью получения образовательных услуг в пределах дистанционного образования, использования интернет-технологий, предоставление образовательных услуг по месту реализации приобретенных

компетенцій и углубление клиент-ориентированных подходов к содержанию и форме предоставления соответствующих услуг. Именно это позволит обеспечить из разных источников (в основном, негосударственных) увеличение объемов финансирования до уровня экономически развитых стран с целью обеспечения эффективности начатых реформ.

Ключевые слова: образовательная отрасль, профессиональное (профессионально-техническое) образование, подготовка и повышение квалификации, учреждения высшего образования.

POTENTIAL OF DEVELOPMENT OF THE PROFESSIONAL (TECHNICAL AND VOCATIONAL) EDUCATIONAL SERVICES MARKET IN UKRAINE

Horoshkova Lidiia,
Kharahirlo Vira,
Khlobystov Ievhen

Actuality of research theme. The development of the economies of the leading countries of the world shows that today there has been a transition from the industrial stage of development to the post-industrial economy, also called the innovative economy, the knowledge economy, etc. In such circumstances, special attention is required to analyze the problems of the educational sector in the context of reform, as a component of the sustainable development of any society.

Problem statement. The basis of national wealth, its most valuable resource is not the natural and reproducible capital, but the human and intellectual capital, as it is the level of its development and determines the economic growth rate of modern society. Today, in the context of educational reform, special attention needs to be paid to addressing the mismatch in the labor market supply and demand for labor resources of certain professions, qualifications and educational level of training.

Analysis of the last researches and publications. Significant contribution to the consideration of human capital development problems were made by Boginya D. P., Vovkanych S. I., Heets V. M., Holubets M. A., Hrishneva O. A., Dolishnii M. I., Zlupka S. M., Kanigina Y. M., Kolot A. M., Kuzmin A. E., Mocherniy S. V., Fedulova L. I., Khmil F. I. [2-5] and others.

Selection of unexplored parts of general issue. The issue of governance for sustainable development in the country is intrinsically linked to the process of reforming the country's education sector, so finding effective mechanisms for reform requires particular attention and in-depth theoretical and practical research. Therefore, there is a need to research the potential of such a segment of the market for educational services for higher education institutions, as retraining and advanced training of teachers of professional (professional-technical) education institutions in Ukraine.

Task statement, research aim. The purpose of the study is to evaluate the potential and opportunities of expanding the segment of the market of educational services of higher education institutions for retraining and professional development of teachers of professional (professional-technical) educational institutions.

Method or methodology of realization of research. In the process of realization researches drawn on scientific (analysis and synthesis, induction and deduction, analytical grouping) and special (abstracting, economical-mathematical design, etc.) methods of study of the economic phenomena and processes.

Exposition of basic material (job performances). The analysis of prospects and opportunities of development of the segment of the market of educational services of institutions of higher education in relation to retraining and professional development of teachers of institutions of professional (professional-technical) education is conducted in the work.

The analysis of the Ukrainian labor market shows that there is a mismatch of supply and demand for the labor resources of certain professions and qualifications, which confirms the need to solve problems related to the need to overcome imbalances.

It is proved that in order to solve the problems of reforming the education system in order to improve its quality and competitiveness, there is a need to optimize the system of training and retraining of pedagogical staff for professional (professional-technical) education. It is established that the success of reforms in the system of professional (professional-technical) education can be ensured by more active involvement in the process of retraining and advanced training of teachers of higher education institutions.

In order to determine the potential of the mentioned segment of the market of educational services for higher education institutions, the analysis of indicators of educational activity in the professional-technical system of Ukraine was conducted.

It is established that during 1991–2018 there was a decrease in both the number of vocational education institutions and the contingent of persons studying there. It is proved that the shortage of skilled workers is a consequence of the fact that during the years of independence the number of vocational schools has decreased by 40%, and the number of trained workers has decreased by more than half.

The analysis of the relationship between the number of professional (professional-technical) educational institutions, the number of students and students in them and the number of teaching staff indicates a decrease in all of these indicators.

The dynamics of indicators of the level of financing of education in general and vocational-technical in particular and the comparison of these indicators in Ukraine and economically developed countries of the world have been

conducted. The necessity of increasing the volume of financing to the level of economically developed countries has been proved in order to ensure the efficiency of the initiated reforms.

Conclusions. The paper analyzes the prospects and opportunities for the development of the market segment of educational services of higher education institutions for retraining and professional development of teachers of professional (professional-technical) education institutions.

The analysis of the labor market of Ukraine revealed the existence of a mismatch of supply and demand for labor resources of certain professions and qualifications. It is proved that in order to solve the problems of reforming the education system in order to improve its quality and competitiveness, there is a need to optimize the system of training and retraining of pedagogical personnel for vocational education by involving teachers of higher education institutions.

In order to determine the potential of the specified segment of the market of educational services for higher education institutions, the analysis of indicators of educational activity in the system of professional (professional-technical) education in Ukraine was conducted.

According to the analysis of the dynamics of indicators of the level of financing of education in general and vocational and technical in particular, the necessity of simplifying licensing of the provision of services for retraining and upgrading of qualifications, attraction to financing of these services by non-state sources (in particular, from employers and investors), creation of mobile institutions with the possibility of receiving educational services in the field of distance education, use of Internet technologies, provision of educational services at the place of realization of acquired competences and deepening of client-oriented approaches to the content and form of the provision of services. This will ensure that, from a variety of (mainly non-governmental) sources, funding is increased to the level of economically developed countries in order to ensure the effectiveness of the reforms started.

Key words: education, professional (professional-technical) education, training and advanced training, higher education institutions

JEL Classification: C53, H79, O10, R15

Актуальність теми дослідження. Розвиток економіки провідних країн світу свідчить про те, що на сьогодні відбувся перехід від індустріальної стадії розвитку до постіндустріальної економіки, яку називають також інноваційною економікою, економікою знань і т. ін. Тобто економікою, в якій домінує не велике машинне виробництво (індустріальна стадія), а сфера послуг, наука і освіта. За таких умов особливої уваги потребує аналіз проблем розвитку людського капіталу та його інтелектуальної складової, як основи розвитку сучасної економіки знань. Освіта є складовою сталого розвитку будь-якого суспільства. Саме тому, відповідно до Цілей Сталого Розвитку, адаптованих для України (2015–2030 роки) [1] сфери освіти стосується ціль 4 – якісна освіта.

Постановка проблеми. Основою національного багатства, його найціннішим ресурсом стає не природний та відтворюваний капітал, а людський та інтелектуальний капітал, оскільки саме рівень його розвитку і визначає темп економічного зростання сучасного суспільства. Виходячи з цього, освіта повинна сприйматися як інвестиції у людський капітал, що суттєво підсилює її значення в умовах сталого розвитку економіки України. На сьогодні, в умовах реформування освітньої галузі на особливу увагу потребує проблема, що актуалізувалась останнім часом – невідповідність пропозиції на ринку праці та попиту на трудові ресурси певних професій, кваліфікації та освітнього рівня підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвий внесок в розгляд проблем розвитку людського капіталу внесли Богиня Д. П., Вовканич С. Й., Геєць В. М., Голубець М. А., Гришньова О. А., Долішній М. І, Злупко С. М., Канигіна Ю. М., Колот А. М., Кузьмін О. Є., Мочерний С. В., Федуллова Л. І., Хміль Ф. І. [2-5] та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Питання управління сталим розвитком країни невід’ємно пов’язане із процесом реформування освітньої галузі країни, тому пошук ефективних механізмів проведення реформ потребує особливої уваги та поглиблених як теоретичних, так і практичних досліджень. Отже існує потреба у проведенні дослідження потенціалу такого сегменту ринку освітніх послуг для закладів вищої освіти, як перепідготовка та підвищення кваліфікації викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти в Україні.

Постановка завдання, мети дослідження. Метою дослідження є оцінка потенціалу та можливостей розширення сегменту ринку освітніх послуг закладів вищої освіти щодо перепідготовки та підвищення кваліфікації викладачів професійних (професійно-технічних) освітніх закладів.

Метод та методологія проведення дослідження. У процесі проведення дослідження використані загальнонаукові (аналіз та синтез, індукція та дедукція, аналітичне групування) та спеціальні (абстрагування, моделювання і т.ін.) методи вивчення економічних явищ і процесів.

Виклад основного матеріалу. Проведений аналіз ринку праці України щодо відповідності попиту та пропозиції на трудові ресурси певних професій та кваліфікації, показав наявність певного дисбалансу. Так, на сьогодні на одного кваліфікованого слюсаря пропонується сім вакансій, на зварника – десять, в той же час на одну вакансію юриста припадає 6,8 резюме. Проблема нестачі кваліфікованих робітників особливо актуалізувалась у 2016 році, саме тому Кабінетом Міністрів був затверджений перелік професій загальнодержавного значення що містив 25 позицій, у 2018 році він був доповнений ще шістьма. Понад 90% цього списку – професії, яких навчають у системі професійно-технічної освіти (ПТО). Отже, країні перш за все потрібні зварники, верстатники, слюсарі, монтажники, фрезерувальники, мотористи й машиністи. Таких спеціалістів готують за кошти державного бюджету.

За даними Державної служби статистики на українському ринку праці є професійно-кваліфікаційний дисбаланс між попитом і пропозицією: 75% випускників шкіл здобувають вищу освіту, 25% – професійно-технічну. Як наслідок, серед безробітних майже 44% мають вищу освіту, а в деяких великих містах ця цифра доходить до 90%.

Отже на сьогодні існує необхідність вирішення проблем, пов'язаних з необхідністю подолання зазначених диспропорцій. На це направлена і розпочата у країні реформа професійно-технічної освіти.

Виконання стратегічних завдань реформування системи освіти, яке забезпечить підвищення її якості та конкурентоспроможності, можливість інтеграції у європейський і світовий освітній простір, зумовлюють необхідність оптимізації системи підготовки та перепідготовки педагогічної кадрів для професійної-технічної освіти. Отже, на особливу увагу потребує, перш за все, вдосконалення системи перепідготовки педагогічних кадрів. Щодо правового забезпечення цього процесу, то відповідна нормативно-правова база у країні сформована і оновлена. Так, з 1 січня 2020 року набула чинності Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800 (зі змінами і доповненнями) «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників».

На нашу думку, успіх реформ у системі професійно-технічної освіти можливо забезпечити шляхом більш активного залучення до процесу перепідготовки та підвищення кваліфікації викладачів закладів вищої освіти. На нашу думку, зосередити свою увагу доцільно, перш за все, на організації підвищення кваліфікації викладачів предметів професійно-технічного циклу, старших майстрів та майстрів виробничого навчання, оскільки відповідна система перепідготовки та підвищення кваліфікації викладачів загальноосвітніх дисциплін є більш розгалуженою.

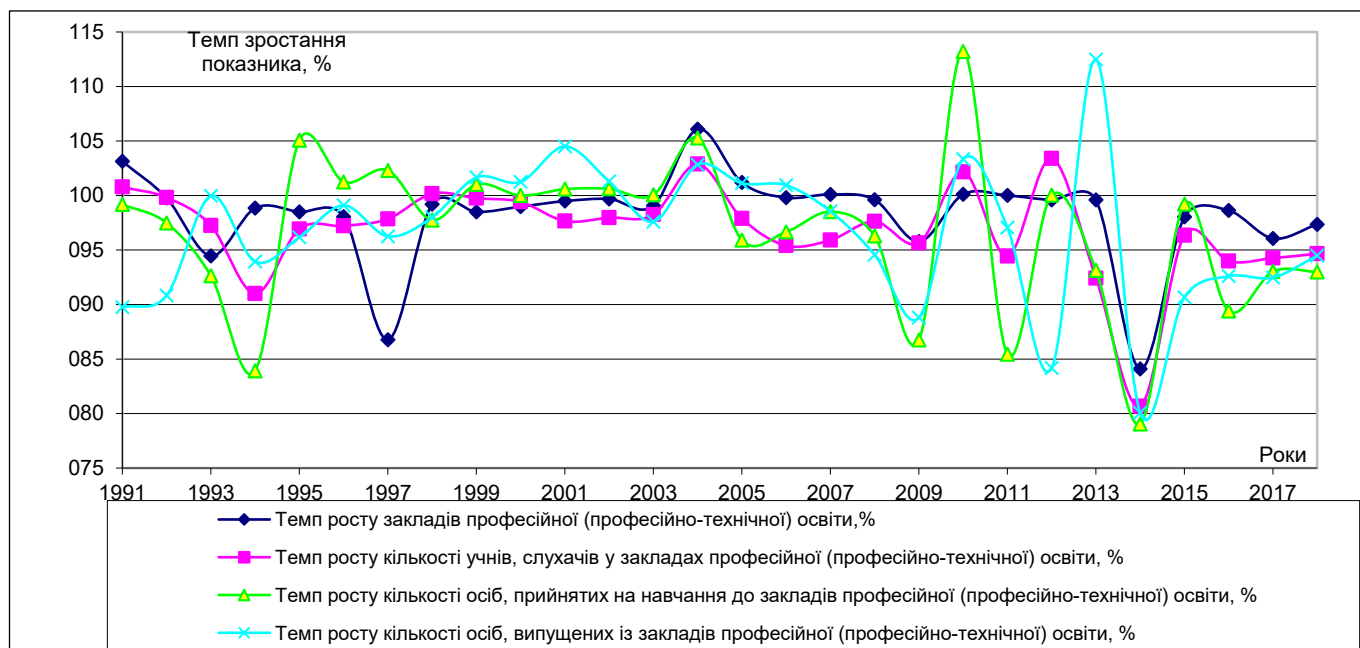
З метою визначення потенціалу зазначеного сегмента ринку освітніх послуг для закладів вищої освіти, нами був проведений аналіз показників освітньої діяльності у системі ПТО України.

На рис. 1 наведені дані щодо динаміки зміни кількості закладів професійної (професійно-технічної) освіти, кількості учнів й слухачів у цих закладах, кількості осіб, прийнятих на навчання та випущених із закладів впродовж 1991-2018 років.

Отже, станом на 2017 рік кількість закладів професійної (професійно-технічної) освіти становила 756 закладів (без урахування 22 закладів освіти інших типів, що надають професійну (професійно-технічну) освіту). З них 662 заклади підпорядковані МОН України (крім навчальних центрів при кримінально-виконавчих установах закритого типу, професійного училища соціальної реабілітації, ПТУ при спеціальних виховних установах, закладів професійної (професійно-технічної) освіти; такі, що є структурними підрозділами закладів вищої освіти та закладів освіти інших типів, що надають професійну (професійно-технічну) освіту); 21 заклад ПТО, що є структурним підрозділом закладів вищої освіти; 69 закладів ПТО при установах виконання покарань (63 навчальних центри при кримінально-виконавчих установах закритого типу, 5 професійно-технічних училищ при спеціальних виховних установах, 1 професійне училище соціальної реабілітації); 4 заклади ПТО, що підпорядковані іншим органам виконавчої влади.

Із 662 закладів ПТО 163 – вищі професійні училища; 3 – професійні коледжі; 85 – центри професійно-технічної освіти; 338 – професійні ліцеї; 73 – професійно-технічні училища.

Впродовж 2011–2017 рр. відбувалась оптимізація мережі закладів професійної (професійно-технічної) освіти шляхом приєднання некомплектних, малочисельних до більш потужних.

Рисунок 1. Динаміка зміни кількості закладів професійної (професійно-технічної) освіти, кількості учнів й слухачів у цих закладах, кількості осіб, прийнятих на навчання та випущених із закладів впродовж 1991-2018 років

Дефіцит кваліфікованих робітників є наслідком того, що за роки незалежності кількість професійно-технічних навчальних закладів зменшилася на 40% – з колишніх 1285 у 1991 році до 736 у 2018 році. Кількість підготовлених робітників зменшилася більш ніж наполовину: якщо у 1991 році було 338,1 тисяч випускників закладів професійно-технічної освіти, то у 2018 році їх лише 133,5 тисячі.

Як було зазначено, рівень надання освітніх послуг залежить від забезпеченості та рівня професіоналізму педагогічних кадрів у ПТО. Проведемо аналіз взаємозв'язку між чисельністю закладів професійної (професійно-технічної) освіти, кількістю учнів й слухачів в них та кількістю педагогічного персоналу.

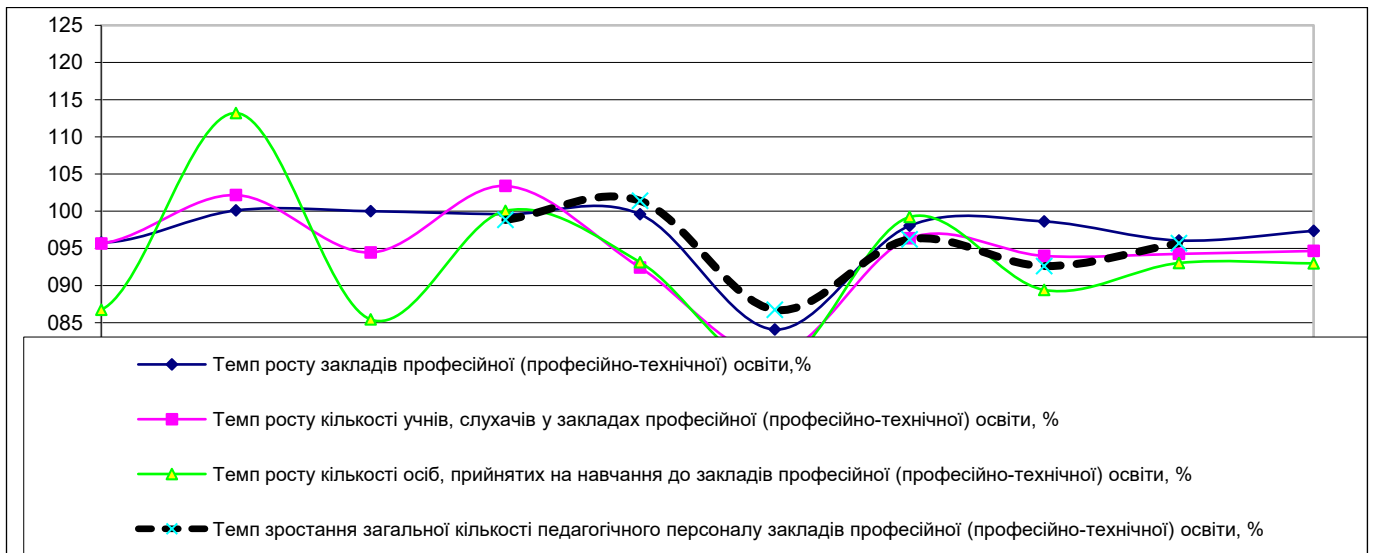
На рис. 2 наведені результати аналізу кількості закладів професійної (професійно-технічної) освіти, кількості учнів й слухачів у цих закладах, кількості осіб, прийнятих на навчання та випущених із закладів та кількості педагогічного персоналу впродовж 2009-2018 років.

Аналіз динаміки та темпів зростання кількісних показників випуску, прийому, загального контингенту учнів, слухачів та кількості закладів професійної (професійно-технічної) освіти за період з 1990 по 2018 рік свідчить про зниження їх чисельності.

Так, кількість педагогічних працівників на кінець 2016/2017 н.р. становила 35,3 тис. осіб, з них: 15,5 тисячі старших майстрів та майстрів виробничого навчання; 12,7 тисячі викладачів.

Динаміка зміни часток основних категорій педагогічного персоналу закладів професійної (професійно-технічної) освіти наведена у табл. 1.

Як бачимо, найбільшу частку (на рівні 56%) складають старші майстри та майстри виробничого навчання; викладачі загальноосвітніх дисциплін становлять 25% від загальної кількості педагогічних працівників; близько 18% становлять викладачі професійно-теоретичної підготовки. Отже, майже 74% від загальної кількості педагогічних працівників закладів ПТО становлять дві категорії – старші майстри та майстри виробничого навчання та викладачі професійно-теоретичної підготовки. Забезпеченість педагогічними кадрами системи професійної (професійно-технічної) освіти становила близько 89%.

Рисунок 2. Динаміка кількості закладів професійної (професійно-технічної) освіти, кількості учнів й слухачів у цих закладах, кількості осіб, прийнятих на навчання та випущених із закладів та кількості педагогічного персоналу впродовж 2009-2018 років

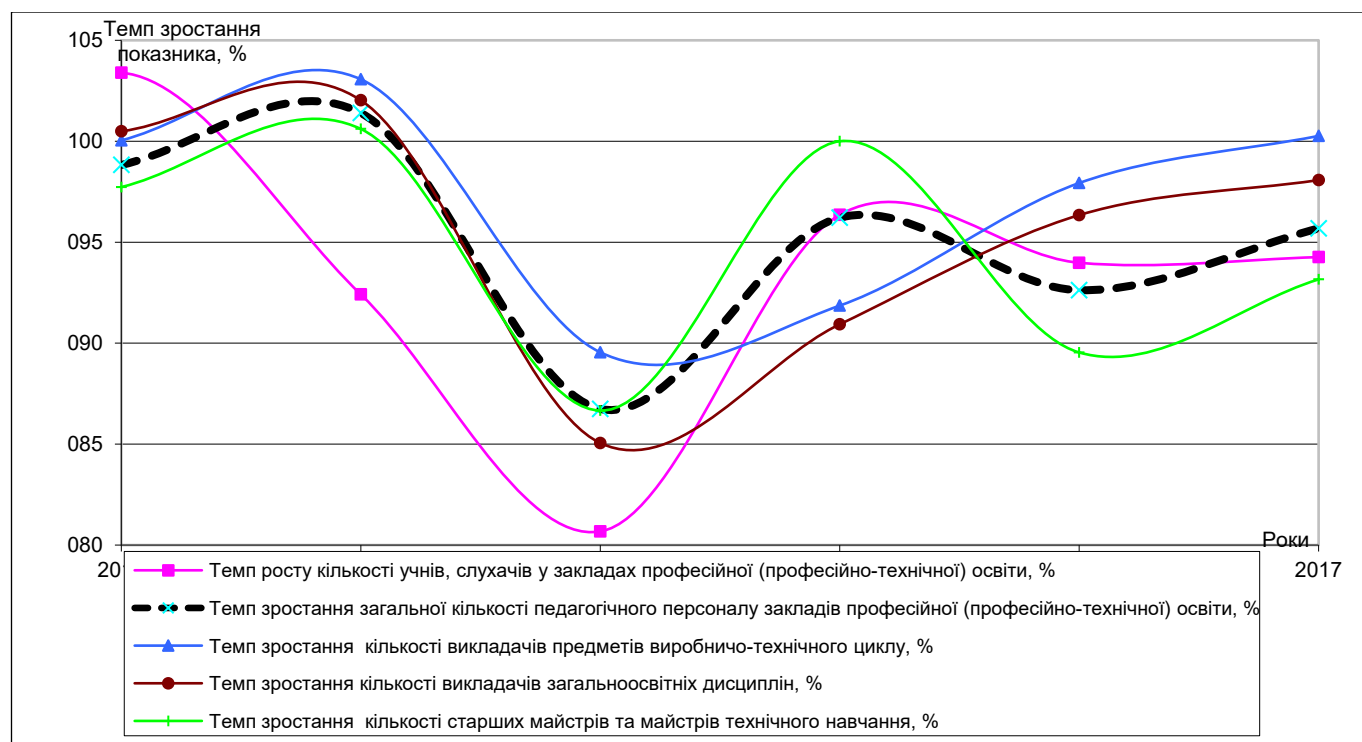
Таблиця 1. Динаміка зміни часток основних категорій педагогічного персоналу закладів професійної (професійно-технічної) освіти

Роки	Частка викладачів професійно-теоретичної підготовки у загальній кількості педагогічного персоналу, %	Частка викладачів загальноосвітніх дисциплін у загальній кількості педагогічного персоналу, %	Частка старших майстрів та майстрів виробничого навчання у загальній кількості педагогічного персоналу, %
2011	16,89	25,54	57,57
2012	17,09	25,97	56,93
2013	17,38	26,14	56,49
2014	17,94	25,63	56,44
2015	17,12	24,22	58,66
2016	18,11	25,19	56,70
2017	18,97	25,82	55,21

1Авторська розробка за даними довідкового видання «Загальноосвітні та професійно-технічні заклади України» та сайта <http://www.ukrstat.ua>

На рис. 3 наведені результати аналізу динаміки кількості учнів, слухачів у закладах ПТО, загальної кількості педагогічного персоналу та основних категорій: старших майстрів, майстрів виробничого навчання, викладачів загальноосвітніх дисциплін та викладачів професійно-теоретичної підготовки.

Впродовж 2011–2017 рр. спостерігаються синхронні зміни показників загального контингенту учнів, слухачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти, загальної кількості педагогічних працівників та їх кількості за основними категоріями. Виключенням стали 2016–2017 роки, коли в умовах скорочення кількості контингенту учнів та слухачів закладів ПТО та кількості старших майстрів та майстрів виробничого навчання, відбувалось зростання кількості викладачів предметів професійно-технічного циклу та загальноосвітніх дисциплін.

Рисунок 3. Динаміка кількості учнів, слухачів у закладах ПТО, загальної кількості педагогічного персоналу та основних категорій: старших майстрів, майстрів виробничого навчання, викладачів загальноосвітніх дисциплін та викладачів професійно-теоретичної підготовки.

В сучасних умовах освіта розглядається як форма інвестицій у людський капітал. Оскільки Україна обрала модель розвитку економіки, засновану на знаннях, то інвестиції у сферу освіти, беззаперечно, є інвестиціями в економіку країни загалом, а їх обсяг повинен динамічно зростати.

Аналіз джерел фінансування освіти показав, що сьогодні в Україні фінансування освіти може здійснюватися за рахунок бюджетних коштів, платних послуг, що їх можуть і мають право надавати навчальні заклади, дивідендів від цінних паперів, валютних надходжень, добровільних грошових внесків, матеріальних цінностей, одержаних від підприємств, установ, організацій, окремих громадян. Співвідношення між бюджетним і не бюджетним фінансуванням освіти змінюється залежно від численних факторів: темпів економічного розвитку, наявності бюджетних ресурсів за адекватної державної політики у сфері освіти, форми власності навчального закладу. Обмеженість обсягів бюджетного фінансування зумовлює наявність платних послуг у фінансуванні закладів освіти.

У табл. 2 наведено окремі макропоказники економічного і соціального розвитку України впродовж 2000–2017 років та динаміка видатків зведеного бюджету України, і, зокрема, на фінансування освітньої галузі.

Аналіз наведених у таблиці даних дозволяє дійти висновку, що обсяг видатків зведеного бюджету України на освіту, та їх частка у загальних видатках бюджету зростала як в абсолютному, так і відносному значеннях до 2010 року. Обсяг видатків зведеного бюджету на освіту у відсотках до ВВП також зростав до 2010 року. З 2011 року зазначена тенденція змінилась на зворотну, щороку зменшується як частка видатків на освіту у загальній сумі видатків зведеного бюджету, так і частка видатків зведеного бюджету на освіту у відсотках до ВВП. Не є виключенням і показники динаміки фінансування професійно-технічної освіти, вони впродовж аналізованих років зменшувались.

На рис. 4 проведений аналіз динаміки кількості закладів ПТО, кількості учнів й слухачів в них, кількості осіб, прийнятих на навчання та темпів росту видатків державного бюджету на професійно-технічну освіту.

Отже, фінансування ПТО має періодичний характер, але його динаміка не співпадає з кількісними показниками закладів ПТО та тих, хто в них навчається.

Таблиця 2. Динаміка ВВП та видатків зведеного бюджету України за 2000–2017 рр.

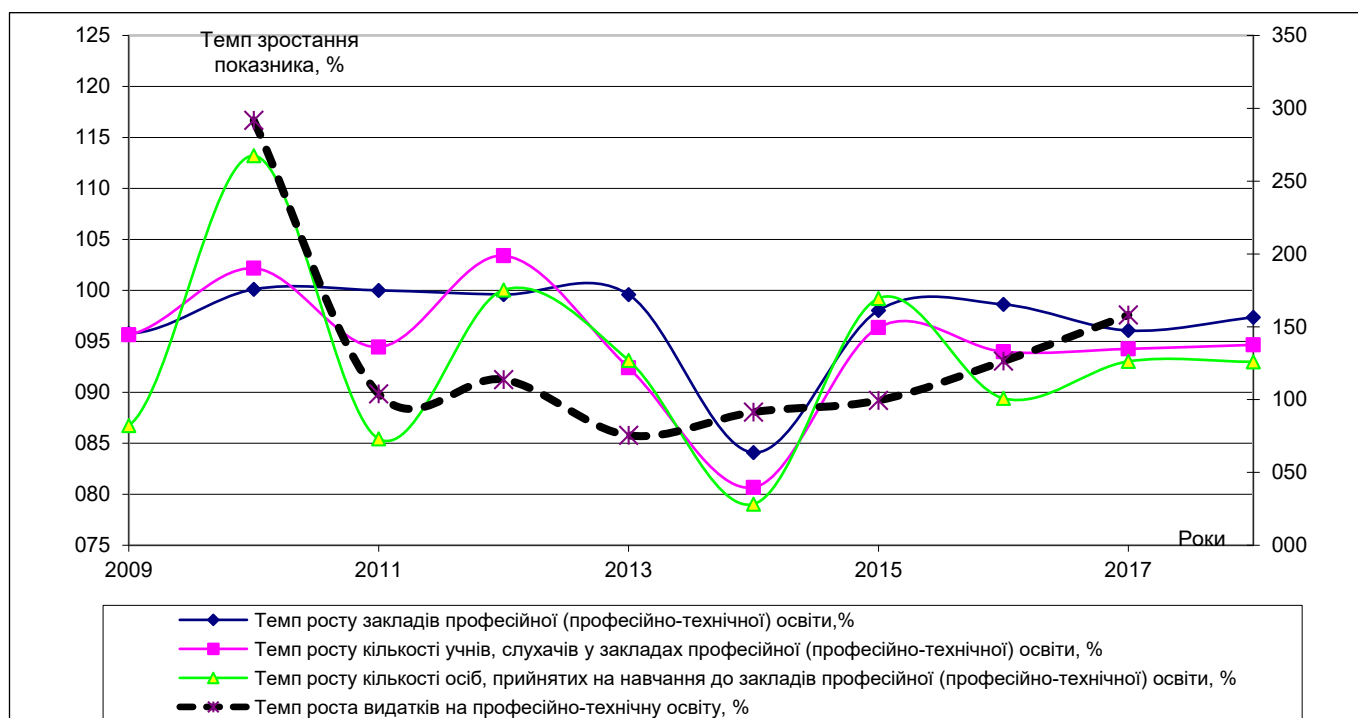
Період часу, роки	ВВП, млн.грн.	Загальні видатки зведеного бюджету, млн.грн	Видатки зведеного бюджету на освіту, млн.грн.	Видатки на освіту у % до видатків зведеного бюджету	Видатки на освіту у % до ВВП	Частка видатків на професійно-технічну освіту у видатках на освіту, %
2000	170070	48148,6	7085,5	14,72	4,17	6,06
2005	441452	141989,5	26801,8	18,88	6,07	6,53
2007	720731	226054,4	44333,6	19,61	6,15	6,50
2008	948056	309203,7	60959,4	19,71	6,43	6,46
2009	914720	307399,4	66773,6	21,72	7,30	6,41
2010	1120585	377842,8	79826,0	21,13	7,12	6,40
2011	1349178	416853,6	86253,6	20,69	6,39	6,15
2012	1459096	492454,7	101560,9	20,62	6,96	5,94
2013	1522657	505843,8	105538,7	20,86	6,93	6,00
2014	1586315	523125,7	100109,5	19,14	6,31	5,80
2015	1988544	679871,4	114193,5	16,80	5,74	5,46
2016	2385367	835832,1	129437,7	15,49	5,43	4,80
2017		1056973	177915,8	16,83		4,66

*1*Авторська розробка за даними довідкового видання «Статистичний щорічник України» (сайта <http://www.ukrstat.ua>)

Проведемо аналіз та співставлення показників фінансування освітньої галузі в Україні та економічно розвинених країн світу.

Законодавчо встановлено, що держава забезпечує бюджетні асигнування на освіту в розмірі не меншому 10% національного доходу. Оскільки розраховано, що 10% національного доходу становить приблизно 8% валового внутрішнього продукту, то бачимо, що мінімальний обсяг фінансування освіти державою поки що не досягнуто. Тим більш тенденції щодо скорочення цього показника свідчать про наявність загрози для сталого розвитку як освіти, так і суспільства в цілому.

У розвинених країнах на освіту витрачається більше коштів у порівнянні з ВВП, ніж в Україні. Наприклад, у Данії, Норвегії і США витрати на освіту складають 7,10%, 6,37% і 7,34% ВВП відповідно. В країнах, що недавно вступили в ЄС, витрати поки що не такі значні. Наприклад, у Чехії загальні витрати на освіту складають лише 4,58%, у Словаччині – 4,1% ВВП. Структура витрат на освіту у розвинених країнах відрізняється значно більшою часткою приватних інвестицій. Так, у США і Японії вони складають 2,26% і 1,15% ВВП відповідно і мають більшу питому вагу в структурі загальних витрат, ніж в інших країнах. Тоді як у тій самій Чехії витрати бізнесу на освіту складають лише 0,38% ВВП, а у Словаччині – 0,12% ВВП.

Рисунок 4. Динаміка кількості закладів ПТО, кількості учнів й слухачів в них, кількості осіб, прийнятих на навчання та темпів росту видатків державного бюджету на професійно-технічну освіту

Тобто, у промислово розвинених країнах видатки на освіту на всіх рівнях державного сектора, як правило, складають від 4,5 до 7 відсотків від ВВП. У країнах, що розвиваються, видатки на освіту коливаються від 2,5 до 7,5 відсотків від ВВП і в середньому складають меншу частину ВВП у порівнянні до промислово розвинених країн.

В умовах глобалізації особливо актуальним постає завдання забезпечення конкурентоспроможності держави на основі використання її конкурентних переваг. Враховуючи, що в економіці знань важливою конкурентною перевагою є знання та інтелект нації, для забезпечення інтенсивного розвитку такої економіки необхідні фахівці нової формації, які володіють потужним інтелектуальним потенціалом, знаннями, навичками, компетенціями, що в цілому складає основу людського капіталу, що формується значною мірою саме в сфері освіти.

Відповідно до Цілей Сталого Розвитку, адаптованих для України (2015 – 2030 роки), досягнення цілі 4 – якісна освіта, передбачає таке: реформування освітньої галузі, що передбачає оновлення стандартів освіти; забезпечення рівного доступу до освіти та професійно-технічної підготовки для уразливих груп населення, насамперед людей з інвалідністю й осіб, які перебувають в уразливому становищі; оновлення змісту навчання шляхом упровадження навчальних програм з питань сталого розвитку, раціонального споживання, прав людини, гендерної рівності, культури, соціальної єдності, миру та ненасильства тощо; забезпечення принципу відповідності освіти потребам суспільного розвитку. Саме тому, на нашу думку, освітня сфера загалом та професійно-технічна освіта зокрема, потребують додаткового фінансування з боку держави з метою забезпечення ефективності розпочатих реформ.

Висновки. В роботі проведений аналіз перспектив та можливостей розвитку сегмента ринку освітніх послуг закладів вищої освіти щодо перепідготовки та підвищення кваліфікації викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

Аналізом ринку праці України встановлено наявність невідповідності попиту та пропозиції на трудові ресурси певних професій та кваліфікації. Доведено, що для вирішення завдань реформування системи освіти щодо підвищення її якості та конкурентоспроможності, існує необхідність оптимізації системи підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів для професійно-технічної освіти залученням викладачів закладів вищої освіти.

З метою визначення потенціалу зазначеного сегмента ринку освітніх послуг для закладів вищої освіти, проведений аналіз показників освітньої діяльності у системі професійної (професійно-технічної) освіти в Україні. Доведена необхідність збільшення обсягів фінансування до рівня економічно розвинених країн з метою забезпечення ефективності розпочатих реформ.

За результатами аналізу динаміки показників рівня фінансування освіти загалом та професійно-технічної зокрема доведена необхідність спрощення ліцензування надання послуг з перекваліфікації та підвищення кваліфікації, залучення до фінансування цих послуг недержавних джерел (зокрема, з боку роботодавців та інвесторів), створення мобільних інституцій з можливістю отримання освітніх послуг в межах дистанційної освіти, використання інтернет-технологій, надання освітніх послуг за місцем реалізації набутих компетенцій та поглиблення клієнт-орієнтованих підходів до змісту та форми надання відповідних послуг. Саме це дозволить забезпечити з різних джерел (переважно, не державних) збільшення обсягів фінансування до рівня економічно розвинених країн з метою забезпечення ефективності розпочатих реформ.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Доцільним буде у подальших дослідженнях можливостей та перспектив реформування професійно-технічної освіти в умовах децентралізації влади в Україні.

Список використаних джерел

1. Цілі Сталого Розвитку: Україна. Національна доповідь. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf (дата звернення 04.05.2019).
2. Петренко В. П. Управління процесами інтелектокористування в соціально-економічних системах. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. 352 с.
3. Палехова В. А. Освіта: суспільне благо або товар? Економіка. Наукові праці. 2010. Том 133. Вип. 120. С. 25-31.
4. Бурковська Я.Г. Проблеми фінансування освіти в Україні. Наука й економіка. 2010. № 2 (18). С. 20-24.
5. Вовканич С., Семів Л. Людський та інтелектуальний капітал в економіці знань. Вісник Національної академії наук України. 2008. № 3. С. 13-22.

References

1. Tsili Staloho Rozvytku: Ukraina. Natsionalna dopovid. Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy. [Sustainable Development Goals: Ukraine. National report. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine]. URL: http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf [in Ukr.].
2. Petrenko V. P. Upravlinnia protsesamy intelektokorystuvannia v sotsialno-ekonomichnykh systemakh [Management of processes of intellectual use in socio-economic systems]. Ivano-Frankivsk: Nova Zoria, 2006. 352 p. [in Ukr.].
3. Palekhova V. A. (2010). Osvita: suspilne blaho abo tovar? [Education: a public good or a good?]. Scientific works. Volume 133. Issue 120. P. 25-31. [in Ukr.].
4. Burkovska Ya. H. (2010). Problemy finansuvannia osvity v Ukraini [Problems of financing education in Ukraine]. Science and economics. No 2 (18). P. 20-24. [in Ukr.].
5. Vovkanych S., Semiv L. (2008). Liudskyyi ta intelektualnyi kapital v ekonomitsi znan [Human and intellectual capital in the knowledge economy]. Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine. No 3. P. 13-22. [in Ukr.].

ДАНИ ПРО АВТОРІВ

Горошкова Лідія Анатоліївна, доктор економічних наук, доцент, академік Академії економічних наук України, професор кафедри підприємництва, менеджменту організацій та логістики Запорізького національного університету.

e-mail: goroshkova69@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7142-4308>

Researcher ID: D-6527-2019

Харагірло Віра Єгорівна, в.о. завідувача кафедри педагогіки, психології та менеджменту Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти.

e-mail: viraharagirlo@gmail.com

Хлобистов Євген Володимирович, доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук України, професор кафедри екології Національного університету «Києво-Могилянська академія».

e-mail: ievgen.khlobystov@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9983-9062>

ДАНИЕ ОБ АВТОРАХ

Горошкова Лидия Анатольевна, доктор экономических наук, доцент, академик Академии экономических наук Украины, профессор кафедры предпринимательства, менеджмента организаций и логистики Запорожского национального университета.

e-mail: goroshkova69@gmail.com

Харагирло Вера Егоровна, и.о. заведующего кафедрой педагогика, психологии и менеджмента Белоцерковского института непрерывного профессионального образования.

e-mail: viraharagirlo@gmail.com

Хлобыстов Евгений Владимирович, доктор экономических наук, профессор, академик Академии экономических наук Украины, профессор кафедры экологии Национального университета «Києво-Могилянська академія»

e-mail: ievgen.khlobystov@ukr.net

DATA ABOUT THE AUTHORS

Horoshkova Lidiia, D. Sc. in Economics, Professor of the Department of entrepreneurship, management of organizations and logistics, Zaporizhzhya National University.

e-mail: goroshkova69@gmail.com

Kharahirlo Vira, the acting Chairperson of the Pedagogy, Psychology and Management Department of the Bila Tserkva Institute of Continuing Professional Education.

e-mail: viraharagirlo@gmail.com

Khlobystov Ievhen, D. Sc. in Economics, Professor, Professor of the Department of Environmental Studies, National university of «Kyiv-Mohyla academy».

e-mail: ievgen.khlobystov@ukr.net

Подано до редакції 16.01.2020

Прийнято до друку 05.02.2020

УДК 81'373.46:33

<https://doi.org/10.31470/2306-546X-2020-44-73-80>

**ДИФЕРЕНЦІЙНІ ОЗНАКИ ЛЕКСИКИ СУСПІЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СФЕРИ
НА ТЛІ СОЦІАЛЬНОЇ ДИНАМІКИ**

Навальна М. І.,

Тимченко Р. В.

Предметом дослідження є семантичні процеси в лексичній суспільно-економічній сфері.

Мета дослідження. Проаналізувати дієслівну лексику на позначення понять суспільно-економічної сфери та визначити потенціал цих мовних одиниць.

Методи дослідження. У дослідженні використано такі методи: описово-аналітичний, використано для комплексного вивчення й опису лексики. Для систематизації та класифікації лексичних одиниць, інтерпретації їхніх функціональних особливостей залучено метод лінгвістичного спостереження та узагальнення; для з'ясування походження й первісного значення лексем – елементи етимологічного аналізу. Зіставно-порівняльний метод використано для зіставлення особливостей семантики, структури, походження та вживання мовних одиниць аналізованої сфери.

Результати роботи. У статті проаналізовано суспільно-політичну лексику за диференційними ознаками, охарактеризовано дієслівну лексику на позначення понять суспільно-економічної сфери та визначено потенціал цих мовних одиниць. Виокремлено кілька шарів лексики за різними сферами використання, визначено стилістичну роль термінів на позначення економічних понять та процесів, охарактеризовано чинники, що спричинили нові лексико-семантичні вияви.